

GÖY ÜZÜNDƏ SƏS

Avdı Qoşqar obrazı haqqında düşüncələr

(Əvvəli ötən sayımızda)

Həqiqətlər nəinki asan yeriyr, çox vaxt çətinliklə ayağa qalxır. Bəzən həqiqətləri elə yaralayır, elə qəddarlıqla ona zərbələr vururlar ki, əbədi zarımağa məhkum olur. Amma Avdı Qoşqar həqiqəti asanlıqla məğlub edilən, ayaqlar altında inləyən həqiqət deyildi. Onun varlığındakı ilahi güc hər zərbədən sonra yenidən özünü bərpa eləyir, savaşa savaşa cavab verirdi. Bu yerdə yenə Avdı Qoşqarın özünü dinləyək: «...Hərbi xidmətdən sonra Bakıya qayıtdım. İşsizlik, subaylıq, küçə həyatı. İndi mənim ən təəs-süflə xatırladığım vaxt və əsəb-enerji itkisi. Rəhmətlik İsmayıl Şıxlı Yazıçılar İttifaqının birinci katibiydi. O, zəng etdi Elşad Quliyevə. Məni radio komitəsinə «Ədəbi-dram» redaksiyasına müqavilə yoluyla götürdülər. Xeyli öyüd-nəsihət də verdi rəhmətlik. Çünki, tələbəlikdə «Xarici ölkələr» ədəbiyyatından dərs demişdi mənə. Çılğınlığuma, dəli-doluluğuma yaxşı bələd idi. Tapşırdı ki, hamıyla nəzakətlə davran, bir də əsəbini, odunu belə səxavətlə paylaş, sonra onun bir zərrəsini belə çıraqa axtarsan, tapa bilməyəcəksən. İndi ustada qəni-qəni rəhmət oxuyuram. O dedi ki, alovu indi nəinki işıqla, heç projektorla da axtarıb tapa bilmirəm.

İsmayıl Şıxlı bir dəfə soruşdu ki, o fərqlənmə diplomuyla bağlı mübahisəni necə qurtardın?

Açıq təəccübləndim ki, onu haradan bilir? Elə bilirdim ki, xəbəri yoxdu. Ardıycan əlavə elədi ki, göndərdiyin eyhamları da eşidirdim... Sual dolu nəzərlərlə gözüne baxdım. - Hə, hə dedi, yolla-dığın eyhamları deyirəm».

Avdı Qoşqarın həyatında Azərbaycanın bir çox alim-pedaqoqlarının, sənət adamlarının ağ-qara rəngləri öz izini qoyub. Bəlkə də, yaşının indiki çağında bu adlardan hansının daha çox qara, hansının daha çox ağ olduğunun fərqi özünü də varmaz. Amma onun şair taleyinin, şəxsiyyət xarakterinin bütövləşməsində bu adlar arxasındakı zamanla, vaxtla savaşlarının böyük rolu olub. Sıralamaq olar; professor Abbas Hacıyev, professor Əziz Əfəndizadə, professor Xeyrulla Məmmədov, professor Afad Qurbanov, telejurnalist Mailə Muradxanlı, «Şair Nəbi Xəzrinin yaradıcılığı» (bu mövzuda diplom işi yazıb və bu diplom işi sərt mübahisələrdən keçib)... bəlkə, hələ neçə-neçə faktları da, hadisələri də sözə gətirməli olsaq, günümüzə kimi gəlib çatmış sənətkarın kimliyi, döyüşçü obrazı daha aydın görünər. Amma bəzən bir çox həqiqətləri axıracan demək daha çox ziyan gətirir. Söhbət yaxşıdan, pisdən getmir. Həyatın özünün təbii rəngləri ilə barışmaq da hünərdəndir. Deyəsən, yollar açılırdı: «Bir təsadüf - şair dostum Suliddin Qasımının köməkliylə Müəlliflik Hüququ Agentliyində işə düzəldim - 1985-ci ildə. 1992-ci ilə qədər orda çalışdım. Orda bütün ziddiyyətilə həyatın astarını gördüm. 1977-ci ildən ədəbi mətbuatda çap olunsam da, 1989-cu ildə ilk kitabım - «Dünyaya yağaram qarla, yağışla» - işıq üzünü gördü. Kitabın çapında rəhmətlik şair Müzəffər Şükürün əməyini xüsusi qeyd etmək istəyirəm. O vaxtlar «Yazıçı» nəşriyyatının direktoru Fuad Məlikov idi. Müzəffər Şükürün köməkliylə ildən-ilə, plandan-plana sürüşən ilk kitab axır ki, çap olundu. Açıq deyim, bu qədər apar-gətirdən, süründürməçilikdən sonra o toplanın sevincini qətiyyənlə yaşaya bilmədim. Onsuz da yazı yazmaq iynəylə qor qazmaq

kimi bir şeydir. Bu «qələm dostlarımız», bu «ağıllı oxucularımız» bizə elə sitəm elədilər ki, nəinki çıxan kitaba sevinmək, heç onun işığına isinə bilmədik. Beləcə, sevinci, duyğusu axtalanan bir ədəbi nəslə yetişdirdilər və onlar da başladılar beli qırıq ilan kimi sürünməyə... Şahin kimi əngin fəzalarda uça bilmədik, qoymadılar, qanadımızı qırdılar, göyümüzü uçurdular, əsəbi, qaynarlığı yedilər, sonra da buraxdılar çöllü-biyabana. Sonra da ara qarışdı, məzhəb itdi. Nə şeir, nə kitab çapı, yaşamaq uğrunda mübarizə başladı. İllah da musurman ola, - kəm ağılınan, kor idrakınan, o tutduğu dövlət idarəsini özünün dədə mülkü biləcək, səni də nökrə-naibi. Gəl, indi koru körpüdən keçir görüm, necə keçirirsən...». Avdı Qoşqarın daxili aləminin kardioqramı olan bu duyğulanmaların üstündən sükutla keçmək mümkün deyil. Birinci kitabdan sonra taleyin qəzəbi kimi düyünlənmiş duyğuların, öz içində yaşayan hissələrin çox dəqiq ifadəsi kimi gördüyümüz çığnənmiş sözlərin alt qatında həyat və insan, cəmiyyət və şair savaşının çılpaq üzü görünür. Doğrudur, bu duyğulanmalarda sınımanın da faciəsi qansız-qansız tale ironiyası kimi qımışır. Bu düşüncələrin içindən özünü bərpa eləmiş və təzədən savaş gücünü toparlamış olan döyüşçü inadı da görünür.

Çoxdan boğulan həqiqət haqqında dediklərim təzədən yaddaşımda canlanır; həqiqətləri boğmaq olar, ancaq onu kəfənləyib qəbrə qoymaq olmaz.

Bir-birinin arxasınca çap olunan dəyərli poetik nümunələri ilə Avdı Qoşqar həm poeziyası, yaradıcılığı, həm də şəxsiyyəti ilə həqiqətlərin ölməzliyini, əbədi varlığına təsdiqlir.

Bu da ömür kitabının günümüzəcən gəlib çatan son akkordları: «İkinci kitabı çox gec çıxardım. Təxminən arası yeddi, səkkiz il çəkdi. Daha göynən, fələknən əlləşirdim - yerdə yerlik görməyib - yanar ulduz işığına uçurdum. «Qaldır öz yanına, tanrım» 1997, «Çiçək açır qəm ağacı» 2004, «Daş tərəzi» 2012, «Gəlmişdim dünyanın dərdini çəkəm» 2014, nəhayət, «Bu çay bu yatağa sığmaz» 2018... 1992-ci ildə yenidən Dövlət Teleradio Verilişləri Qapalı Şəhmdar Cəmiyyətinə üz tutdum. İstedadlı şair, publisist, xeyirxahım Məmməd İsmayılın dəvətilə böyük redaktor təyin olundum. Təzəcə vaxtı odlu-odlu bir çox verilişlər hazırladım. «Vətənsiz mahnılar», «Məqam», «Yaddaş», «Yurd yeri», «Qobustan», «Sənətkar ömrü»... Bu verilişlər yaradıcının qanını, iliyini, odunu-alovunu elə sovurub aparır ki, yerində qalanla böyük, möhtəşəm əsərlərin ağırlığına girmək olmur. Beləcə, birtəhər qurdalanırsan. Başlayırsan xırda-xırda ömrünü-gününi ağlamağa». Yaradıcılıqda sənətin bir üzü də, bəlkə də, ən əsas üzü də «ömrünü-gününi ağlamaq»dı. Çünki şairin ömrünü, gününü ağlamağında bir fərdin deyil, bütünlükdə insanlığın ömrünü, gününü ağlamaq var. Və burada «ağlamaq» sözü də daha geniş anlam yükünün altındadır.

Şair sənətdə tale yükü daşıyır. İnsanlığın taleyi, ömür yolu bu yükün ağırlığı altında daha niyə ağlamasın?

Avdı Qoşqar ömrünü, gününü ağlamaqla Azərbaycan poeziyasının çox həssas, üreklərə yol tapan səhifələrini yaradıb. Şairin kimliyini sözündə axtar, özü daha sərrast deyir: «İnsanın dəyəri dedi ki, sözdür». Avdı Qoşqarın sözü bir çox halarda mübahisəli qarşılasa da, onun ruhunu duyanlar tərəfindən özünün rəğbət payını tərəddüdsüz alıb. Akademik Tey-

mur Bünyadov onun yaradıcılığını həssaslıqla izləyən sərraf kimi hələ onun sözünün fidan çiçəkləri zamanında qiymətini verib: «Avdı Qoşqarı mən şair kimi çox sevirəm. Adı da əzəmətlidi, yazıları da. İlhamının dayaqlarıdır Qoşqar dağı, Göyazən dağı. Göyazənə yazdığı şeirdə görün nə gözəl deyir:

“Daş sədd imiş yarpaqlar da, dayaz da, Neçə ağrı mürşü döyür Arazda, Götür mənə şimşək boyu tolazda - Bəlkə dünya üzərində şaxıyım...”

İlhamlı söz adamıdır. Şeirlərinin mayası eldən, obadan gəlir. Bayatı, qoşma üstə köklənib. İlhamı Kür kimi çağlayır. Çox vaxt şeirlərində yaxşı mənada ağıl hissi üstələyir. Belədi də, indən sonra bizim ağıllı olan vaxtlarımızdı, ağıllı yazan vaxtlarımızdı”. Müdrik insanın - akademik Teymur Bünyadovun bu aydın rəğbətində bir xəbərdarlıq motivi də çox ustalıqla özünü göstərir. Yəni o, şairə çatdırır ki, sözə nə qədər həssas olsa da, məntiqin də cəmiyyətə təlqinini müəllif qorumağı bacarmalıdır. Təsədüfi demir ki, Bizim daha ağıllı olan vaxtıdır. Əlbəttə, şairi ağıla çağırmaqda onun hissələrinin, həyəcanlarının, duyğularının sərhədlərini məhdudlaşdırmaq demək deyil bu məram. Akademik yaxşı bilir ki, şairin duyğuları nə qədər sərhədsizdirsə, bir o qədər düşüncə imkanları özünü daha asanlıqla reallaşdırmağa bilər. Əslində, hər hansı bir tənqidçinin, ya rəy söyləyənin şairə təsir edib etməyəcəyi şərtidir. Amma hər halda poetik fikir haqqında deyilən qənaətlər cəmiyyətin münasibəti kimi dəyərlidir, insanların estetik düşüncəsində müəyyən iz buraxmadan ötürür.

Bir insan ömrünün yadda qalan çağları... sıralanan faktlar, hadisələr ötdükcə bir insan ömrünün fəsilləri də dəyişir. Amma göy üzündə gəzən səs itmir, yox olmur... Gəlinin zamanı bilinmədiyi kimi, gediminin də sonu görünür.

Bu da eşitdiyim səsin ruhumdakı əks-sədası:

Göy üzündə bir səs vardı,
dolanardı yeri, göyü.

Səs içindən səs baxardı,
yandırardı, yaxardı;
damara qan vuran
şəhəri, köyü.

Bəlkə, o səs taledi, bəxtli
dolanıb gərdişi...

Bəlkə, bitməyən arzudu, diləkdi;
bəlkə, saf toxumdu, dəndi...

Bir gün o səs -
bir atanın qanına qarışdı,
bir ananın bətninə endi.

Göy üzündəki səsdən
dünyaya gələn uşaq -
Nə İsa deyildi, nə də Məhəmməd.
Ruhunda, varlığında,
Tanrıdan bərəkət.
Süfrəsində sözdən,
hikmətdən neçə nemət.

...Unutmadı göy Tanrı o səsi,
yaddan çıxarmadı Ulu Yaradan.
Özü oldu Göy üzündən
gələn səsin

simsarı, kimsəsi.
Alnına döyüşçü olmaq qisməti yazdı.
Üstündə oldu gözü;
qorudu sözü ilə
döyüşən mərdini.

Bir də payını əsirgəmədi -
dünyanı anlamaq dərdini.

...Göy üzündə bir səs var;
insanları haqqa,
həqiqətə çağırən səs...

